

УДК УДК 332.132(477)

О. Б. Шишова,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, менеджменту та економіки,

КУ ім. Б. Грінченка

СУТНІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

O. Shyshova,

PhD in Economics, associate professor of finance, management and economy chair,

Kyiv University named after B. Grinchenko

THE ESSENCE OF TRANSFORMATION PROCESSES IN ECONOMIC SYSTEM

У статті розкривається сутність трансформаційного процесу в економічній системі України. Обговорюється питання про необхідність трансформаційного процесу. В якості трансформаційної економічної системи нами розглядається ситуація, коли індустріальна економіка переходить на постіндустріальну стадію розвитку. Сам же період переходу характеризується тим, що жодна з присутніх соціально-економічних систем не здатна відтворюватися самостійно. При цьому внаслідок нелінійності історичного розвитку людства нова економічна система може бути більш-менш прогресивною порівняно зі попередньою структурою. Визначення закономірностей трансформаційного процесу недостатньо для реалізації реформ. Розкривається шлях розвитку, який залежить від внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на даний розвиток, а також національних особливостей конкретної держави. Визначаються мета і напрями трансформації економічної системи. Виділяються механізми, що впливають на трансформаційний процес. Висвітлюються напрями становлення ринкової економіки та пропонуються можливі методи їх вирішення.

The article deals with the nature of the transformation process in the economic system of Ukraine. The question of the need for the transformation process. As the transformation of the economic system we consider a situation where the industrial economy moves to the post-industrial stage of development. The very same transition is characterized by the fact that none of the present socio-economic system is not able to play on their own. In this case, due to the nonlinearity of the historical development of mankind a new economic system may be more or less progressive compared to the previous structure. Defining patterns of the transformation process is not enough to implement reforms. It reveals the way of which depends on the internal and external factors affecting the present development and national circumstances of a particular state. Identify the purpose and direction of the transformation of the economic system. Provision mechanisms that influence the transformation process. Highlights the areas of market economy, as well as possible methods of solving.

Ключові слова: трансформація, приватизація, роздержавлення, лібералізація, інтеграція.
Key words: transformation, privatization, deregulation, liberalization, integration.

ВСТУП

За останнє сторіччя економічна система України досягла нового, якісно вищого ступеня розвитку. В основі механізму такого розвитку лежать трансформаційні процеси, які призводять до осмислення потреб зміни суспільства, відчуття вичерпності ресурсів, пошуку шляхів

їх оптимізації та раціонального використання. Протиріччя між інерційністю динаміки соціально-економічних відносин і якісним характером змін економічної системи актуалізують процеси трансформації які, у свою чергу, розкриваються у потребі перетворення соціально-економічних відносин.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Враховуючи важливість проблеми процесів трансформації в економічній системі країни, їх вирішенню присвячені наукові праці багатьох вчених і практиків. Вагомий внесок у їх розробку внесли такі зарубіжні та вітчизняні учені-економісти: В.Г. Андрійчук, П.І. Гайдуцький, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, В.С. Дієсперов, І.В. Манахов, А.В. Мартинов, Т.С. Клебанова, С.А. Кравченко, П.Т. Саблук, Я. Корнаї, А.А. Чухно та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

Стан трансформаційної кризи в Україні актуалізує проблеми розробки комплексного підходу до концепції розвитку економічної системи країни загалом. Системуюча методологія економічного аналізу передбачає дослідження взаємозв'язків між всіма інституційними елементами економіки країни: відносин власності, типів відтворення, структури виробництва, соціально-економічних інститутів. Саме тому обмежується фактичне зведення трансформаційних процесів до трьох моментів — лібералізації, приватизації та стабілізації, які є типовими для багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників.

Якісна зміна в економічній системі здійснюється в силу дії економічних законів. Головна закономірність перехідного періоду — це втрата державою функцій одноосібного розпорядження ресурсами. Друга закономірність перехідного періоду полягає в бюджетній кризі. Вона тісно пов'язана із зміною становища держави в економіці. Третьою закономірністю перехідного періоду є трансформаційний спад. Даний термін був введений в науковий обіг Я. Корнаї, який стверджував, що в перехідний період економіка переживає глибоку кризу, викликану відсутністю координації між економічними агентами. Це пов'язано з тим, що колишні, планові механізми координації господарської діяльності, вже зруйновано, а нові ринкові механізми координації ще слабкі або відсутні взагалі.

Раз є спільні для всіх перехідних економік форми прояву кризи, то логічно припустити й існування загальних напрямів перетворення економічних систем, які можна було б назвати закономірностями реформування. Дійсно, вчені виділяють три такі закономірності: досягнення макроекономічної або фінансової стабілізації, проведення приватизації та здійснення інтеграції у світове господарство.

Макроекономічна або фінансова стабілізація необхідна в умовах стрімкої інфляції, так як без твердої грошової одиниці економіка приречена на кризу. Другий невід'ємний елемент трансформації — це приватизація. Без приватної власності ринок неможливий. Ринок вимагає децентралізованого прийняття рішень.

Для цього потрібні незалежні власники, діючі в конкурентному середовищі, що прагнуть до максимізації прибутку. Нарешті, третя закономірність трансформації — це інтеграція в світове господарство [2].

Перехід від індустріальної до постіндустріальної економічної системи насиченої процесами соціально-економічних перетворень, які радикально змінюють структуру економіки. Намагаючись осмислити ці масштабні зміни, економісти створили ряд оригінальних концепцій, що відтворюють логіку розвитку вітчизняного виробництва і визначають його найближчі перспективи.

Поняття трансформаційного вітчизняного виробництва необхідно для того, щоб позначити новий етап у становленні та розвитку постіндустріальної економічної системи. Передумови формування нової економічної системи визрівають у міру того, як технологічний і господарський прогрес у суспільному виробництві починає втілюватися інакше нарощуючи обсяги і розмаїття вироблених матеріальних благ, оскільки змінюється ставлення людини до самої себе і свого місця в суспільному виробництві. Матеріальний прогрес виступає необхідною умовою становлення нової економічної системи, однак, достатньою умовою її формування служить зміна ціннісних орієнтирів людини, що приводить до того, що головним мотивом його діяльності стають знання. Процес формування ціннісних орієнтирів складний і суперечливий, він розтягується на десятиліття, оскільки залежить, не в останню чергу, від зміни поколінь, кожному з яких властиві певні стереотипи світогляду.

Розвиток творчості як найбільш поширеної форми продуктивної діяльності представляється основною нематеріальною складовою трансформації. На відміну від праці, творчість є більш високим і досконалим типом діяльності. Її спонукальний мотив пов'язаний з внутрішніми потребами особистості, прагненням до самореалізації, до розвитку і множенню своїх знань.

Теорія трансформаційного суспільного виробництва актуалізує значення технологічних

зрушень, що призводить до самореалізації людини поза її продуктивною діяльністю. У понятті трансформаційного суспільного виробництва інтегруються всі найважливіші елементи глибинних перетворень сучасної економічної теорії.

Трансформація отримала своє втілення і розвиток наукових традицій, які пов'язували суспільний прогрес з послідовним поліпшенням умов матеріального життя людини. Її найважливіші методологічні принципи отримані в ході економічних досліджень, які позначили ознаки трансформації виробничої сфери та поклали в основу періодизації соціально-економічного розвитку технологічну організацію виробництва, розподіл, обмін і споживання суспільного продукту. Виокремленням трансформації технологічної основи економічної системи було пізніше доповнено і обгрунтовано ідеями представників інституціонального напрямку в економічній теорії, що розробили концепцію структуризації секторів суспільного виробництва, яка дозволила виявити внутрішні закономірності трансформаційного процесу в економіці.

Синтез різних підходів до аналізу трансформації, який дав початок теорії переходу до постіндустріальної економічної системі, відноситься до 60-их рр. ХХ ст. До цього моменту були сформовані методологічні основи, що дозволили розглядати становлення нового суспільного виробництва з позиції прогресу науки та освіти, а також дослідити якісні зміни світу і сутності інформації в суспільному виробництві.

Становлення системи уявлень про природу і характер трансформації супроводжувалося активними дискусіями. Наприклад, І.В. Манахова представляє трансформаційний процес в економіці як період, що закінчується умовним виходом країни на новий рівень сталого економічного зростання і стабілізацією соціально-політичних структур, які докорінно змінюють систему національного господарства, темпи розвитку виробництва, поведінка суб'єктів та взаємодії економічних інститутів [4]. Дослідник А.В. Мартинов визначає сутність трансформаційного процесу як динамічні зміни в макроекономіці, що відображають ключові результати економічної діяльності та її впливу на інші сторони життя суспільства, а також структурні економічні перетворення у взаємозв'язку з найбільш суттєвими соціальними та інституційними змінами [5].

Можна навести й інші визначення сутності трансформаційного процесу, але всі вони

трактують його як перетворення макроекономіки. Таке розуміння трансформації економіки не є повним. Перетворення макроекономіки не може бути реалізоване без трансформації мікроекономіки, так як сукупні показники національної економіки визначаються результатами діяльності окремих підприємств. Отже, процес трансформації можна розглядати з позиції перетворення вітчизняного виробництва. Для цього визначимо безпосередні та опосередковані механізми впливу трансформації на вітчизняне виробництво.

На наш погляд, на тлі всіх відомих визначень поняття трансформації суспільного виробництва виявляється найбільш точним. Воно акцентує увагу на постіндустріальній природі і трансформації виробничої системи. Саме тому цей термін набагато частіше інших став вживатися в економічній літературі. Дослідження багатьох ін авторів привели до глибокого усвідомлення радикально зміненого характеру сучасного суспільного виробництва. Основу цих змін більшість дослідників бачили у підвищенні ролі науки і виникненні безпрецедентних технологічних зрушень. Згодом акценти неодноразово зміщувалися, і в центрі уваги виявлялися інші аспекти трансформації. Так, можна стверджувати, що 1980-і рр. пройшли під егідою осмислення соціально-економічних наслідків трансформації суспільного виробництва. У 1990-і рр. з'явилося безліч робіт, присвячених трансформації організації виробництва, вивченню інвестиційних та інноваційних процесів.

Таким чином, концепція структурної трансформації суспільного виробництва і сьогодні залишається методологічним підґрунтям величезної кількості досліджень. Трансформацією таких аспектів, як форми власності, людський капітал, управління і планування, цінова політика, зовнішньоекономічні відносини, торговельні відносини, грошово-кредитна політика, фіскально-податкова політика, державне регулювання тощо.

Слід зазначити, що становлення концепції трансформаційного суспільного виробництва почалося з оцінки реальних економічних явищ. У теорії трансформації еволюція суспільного виробництва розглядається крізь призму прогресу знань. На сучасному етапі основою суспільного виробництва виступає високотехнологічне обладнання та електроніка, особливо, комп'ютери та інформаційні технології. Виробничий процес більш не вважається вирі-

шальним фактором змін, що визначають суспільні цінності. Знання, як і в марксистській теорії праці, здатні забезпечувати створення і самозростання вартості. Через те, що інформатизація є швидким заміщенням праці знаннями, термін "трансформаційне суспільне виробництво" позначає постіндустріальну економічну систему, що розбудовується та формується самостійно.

Теорія постіндустріального суспільства адекватно відображає сучасний рівень знань і механізми впливу трансформації на суспільне відтворення. Вона коректно відтворює процес становлення нової економічної системи, бо з одного боку, правильно визначає основний напрям трансформації суспільного виробництва, а, з іншого боку, відзначає, що економіка переходить на якісно інший етап розвитку. Таким чином, у понятті трансформаційного суспільного виробництва фіксується як мінливість економічної системи, так і спадкоємність, яка обов'язково присутня між різними стадіями розвитку економіки.

Теорія трансформаційного суспільного виробництва істотно збагатила уявлення сучасного етапу в прогресивному розвитку суспільства. Найбільш вагомим внеском є аналіз ролі інформації в розвитку економіки, завдяки чому інформація стала розглядатися як специфічний ресурс, що не володіє більшістю характеристик, властивих факторам виробництва. Поширення інформації тотожне її самозростанню, яке виключає використання відносно цього ресурсу поняття рідкості. Іншими словами, споживання інформації не викликає її вичерпності як виробничого ресурсу. Теорія трансформаційного суспільного виробництва прийшла до справедливої тези про те, що в контексті сучасної економіки треба говорити не про обмеженість ресурсів, а про їх розширення.

Однак трансформаційна теорія досі не отримала загального визнання. У теорії перехідної економіки причини трансформації розділені на дві великі групи, до першої з яких включають обставини і суперечності, що мають місце всередині країни, тоді як до другої групи відносять умови і фактори зовнішнього порядку. Внутрішні причини пов'язані з протиріччями, які накопичилися всередині країни і стали перешкоджати розвитку продуктивних сил і зростанню добробуту нації.

Розглядаючи внутрішні фактори, особливо увагу потрібно звернути на соціально-економічні протиріччя, що склалися у зв'язку із

нестійким соціально-економічним станом країни. Зовнішні причини економічної трансформації, в свою чергу, можна розділити на дві великі групи. У першу групу дослідники включають ті рушійні сили змін, які визначаються конкурентним становищем країни щодо економік інших країн світу [7]. Другу групу зовнішніх рушійних сил складають економічні та політичні інтереси, які є у більш економічно розвинених країн порівняно з Україною.

За своєю природою, трансформаційна економіка нестійка. Остання властивість обумовлює цілий спектр специфічних мікроекономічних характеристик у системі організації суспільного виробництва, які визначають напрями реформування виробничої діяльності галузей і підприємств. У реформуванні мікроекономіки особливу роль відіграє промислова та аграрна політика держави. У теорії трансформаційної економіки промислова політика — це послідовна організація роботи державного та приватного секторів з метою кількісного, якісного та структурного стимулювання розвитку вітчизняного виробництва на основі прийняття ефективних виробничих та інвестиційних рішень, розвитку інфраструктури та людського капіталу, а також формування сприятливих умов зовнішньої торгівлі [11].

У нашій країні процес реформування вітчизняного виробництва ґрунтувався на принципі мінімального втручання держави. Така політика не сприяла появі у підприємців зацікавленості в технологічному прогресі. Тому чиста теорія явно не відповідає реальній практиці. Проаналізувавши деякі економічні показники промислових підприємств, що належать до різних форм власності, в контексті їх інноваційної активності можна зробити висновки. По-перше, в числі відвертих інноваційних аутсайдерів опинилися саме приватні фірми. Їх інноваційна активність була в 11 разів нижче, ніж у державних підприємств. Крім того, досить скромна інноваційна активність спостерігалася і у іноземних та спільних підприємств, які за цим параметром посіли четверте місце з шести форм власності. Таким чином, іноземні підприємства не можна назвати лідерами в інноваційній сфері, хоча саме на фірми за участю іноземного капіталу поклалися великі надії в ході наших реформ.

Виявлені факти дозволяють інакше поглянути на процес приватизації. Слід констатувати, що процес приватизації сприяв

підриву інноваційного потенціалу країни. На пізнішому етапі розвитку теорії трансформаційної економіки, постулат про роздержавлення був доповнений ідеєю реформування системи організації, управління і планування. При цьому на перший план був висунутий принцип виживання підприємства в конкурентному середовищі. Так теорія і практика прийшли до необхідності створення мережевих, багатовимірних і віртуальних організацій.

У теорії трансформаційної економіки є різні думки, висловлені зарубіжними і вітчизняними економістами, з приводу того, як впливають лібералізація економіки і глобалізація на розвиток цих типів організацій. Ряд дослідників отримали результати, які підтримують гіпотезу про позитивний вплив лібералізації на виробництво. При детальному аналізі з'ясувалося, що всупереч загальноприйнятій думці, цей ефект виражений сильніше в країнах, що розвиваються, а не в розвинених державах. Аналіз показав, що найбільш сильний і значимий позитивний ефект спостерігається в групі країн Південно-Східної Азії, Латинської Америки, навпаки, характеризується зворотною залежністю темпів зростання продуктивності від ступеня лібералізації економіки. Однак деякі дослідники дійшли протилежного висновку про те, що приплив іноземного капіталу в країни Південно-Східної Азії протягом 1990-х рр. був не причиною, а наслідком високих темпів економічного зростання [12].

Лібералізація включає:

— зняття обмежень на експорт готової продукції при збереженні жорстких кількісних і якісних тарифних обмежень на вивезення паливно-сировинних товарів;

— часткову лібералізацію валютного курсу при встановленні особливого курсу для розрахунків з бюджетом та збереженні дотацій з імпорту деяких товарів;

— скасування будь-яких обмежень на імпорт [11].

Лібералізація є необхідною умовою розвитку виробництва у трансформаційній економіці в умовах глобалізації. Проте вплив процесу глобалізації на вітчизняне виробництво в трансформаційній економіці носить дискусійний характер. Як зазначає В.І. Кушлін, глобалізація робить свій вплив на тенденції розвитку господарських систем та управління в різних країнах світу, а, значить, і на використовувані програми трансформації.

Останнім часом, поряд з категорією "світовий ринок", все частіше використовується

категорія "світове господарство", під яким розуміється сукупність національних економічних систем, пов'язаних між собою мобільними факторами виробництва. З переходом товарного виробництва від стадії світового ринку до стадії світового господарства, який стався в початку ХХ ст., міжнародне переміщення не тільки товарів, але і факторів виробництва — капіталу і робочої сили, стало повсюдним. У цей час з'являються транснаціональні корпорації. Становлення транснаціональних корпорацій супроводжувалося кардинальними змінами у виробництві, а саме, збільшенням продуктивності праці, поліпшенням організації підприємств та їх управління. Виробничі потужності і активи стали розміщуватися там, де досягається найбільша рентабельність використання факторів. Прагнучи до мінімізації витрат на оплату праці, що виступає головним економічним ресурсом, транснаціональний капітал став переміщатися в країни з мінімальним рівнем оплати праці [11].

Лібералізація і глобалізація є безпосередніми механізмами впливу трансформаційного процесу на вітчизняне виробництво. Проте механізми трансформації не можуть діяти ізольовано один від одного. Вони функціонують завжди у взаємодії, створюючи, таким чином, опосередковані механізми. Крім того, ступінь впливу опосередкованих механізмів розрізняється залежно від галузі або сектора промисловості. В економічній літературі мало уваги приділяється дослідженню опосередкованих механізмів трансформаційного процесу та їх впливу на різні галузі промисловості. Тому необхідним вважаємо розглянути вплив опосередкованих механізмів на різні галузі вітчизняного виробництва.

Необхідно відзначити, що ключовим елементом трансформації в Україні з'явилася приватизація або реформування відносин власності. Основою становлення нової економіки України є розвиток приватної власності. На сьогоднішній день, ми маємо наступні форми власності: 1) індивідуальна приватна, 2) партнерська приватна, 3) акціонерна, 4) державна і 5) змішана. Слід зауважити, що найбільш поширеною є індивідуальна приватна власність, однак, з економічної точки зору, панівні позиції займає акціонерна власність. Можна сказати, що цей тип власності є провідною формою, яка найбільшою мірою підходить для розвитку сучасних продуктивних сил і технологій.

Ця обставина стає вирішальним при формуванні інституційних основ ринкової моделі, в якій інститут власності виступає як поєднання різних форм власності. У свою чергу, форми власності є основою для різних типів підприємницьких структур — індивідуальних підприємств, партнерств, акціонерних товариств, спільних та інших підприємств. Таким чином, за формами власності та за типами підприємництва ринкова модель є змішаною, залишаючись, при цьому приватнопідприємницькою по суті [10].

Визначення економічної моделі України як змішаної не викликає заперечень ні з наукової точки зору, ні з практичної позиції. Однак зазначимо, що реформування відносин власності в такій економіці стикається з цілою низкою проблем. Збереження державного регулювання ціноутворення, торговельних відносин та зовнішньоекономічної діяльності перешкоджають приватизації, так як приватні підприємці не зацікавлені в покупці підприємств, що контролюються державою. Таким чином, процеси приватизації і лібералізації взаємопов'язані.

Можна виділити наступні опосередковані механізми впливу трансформаційного процесу на економіку нашої країни:

1. Приватизація та лібералізація цін, торгівлі, зовнішньоекономічної діяльності.
2. Трансформація системи організації управління, перехід від індустріального виробництва до постіндустріальної економіки.
3. Приватизація, лібералізація і трансформація фіскально-податкової системи.
4. Приватизація і трансформація грошово-кредитної системи.

Проведення приватизації та лібералізації призвело до зникнення споживчого дефіциту і досягненню балансу між товарною та грошовою сферами, однак, воно не усунуло домінування монополій і олігополій на багатьох ринках. Найбільшою мірою тенденції монополюючого ціноутворення проявили себе у видобувних галузях і в сферах, де використовується магістральна інфраструктура.

ВИСНОВКИ

Фактичним підсумком приватизації та лібералізації у виробничій сфері стало посилення позиції колишніх галузевих монополій, які проявляють себе в новій якості. Знову з'явилися монополії і олігополії поділили між собою більшість товарних ринків, на яких вони, фактично, встановлюють монополюючі ціни. Штучно підвищуючи ціни,

такі виробники просто не зацікавлені в інвестиціях, пов'язаних з реструктуризацією виробництва. Лібералізація товарних цін справила позитивний вплив на проведення структурних змін в реальній сфері, що виражаються в усуненні неефективних способів виробництва, насамперед, технологічно застарілих методів. Однак лібералізація призвела не тільки до падіння попиту на раніше нав'язані споживачам товари та послуги, але й до повного заміщення на цих ринках вітчизняних продуктів імпортними аналогами. Сказане, насамперед, належить до значної частини продукції сільського господарства, ряду галузей легкої, вугільної та суднобудівної промисловості.

В умовах відкритого внутрішнього грошового ринку та загальноекономічної дестабілізації, комерційний банківський сектор виявився орієнтованим на підвищення вартості короткострокового кредиту, обслуговуючого зовнішньоекономічний оборот в частині експорту первинних ресурсів та імпорту споживчих товарів, а також інших високоприбуткових сферах діяльності. По суті, комерційні банки займалися вигідними поточними фінансовими операціями і були не зацікавлені у фінансуванні навіть ефективних за міжнародними стандартами виробничих інвестицій. У підсумку, в структурі банківських активів короткострокові кредитні вкладення практично повністю замінили довгострокові кредити. Нові власники виявилися зацікавленими в отриманні вигод від зростання цінності своїх акцій і намагалися не допустити на підприємства нових інвесторів. Таким чином, з самого початку приватизації стало ясно, що лібералізація фондового ринку і кредитно-банківського сектора не призведе до переміщення надлишкового виробничого капіталу з депресивних сегментів ринку в сектори, де існує незадоволений платоспроможний попит.

Результати приватизації також показали, що лише деякі з приватних акціонерів стали справжніми стратегічними інвесторами, які надалі здійснювали серйозні виробничі капіталовкладення. Тому, лібералізація відносин на ринку капіталу не привела до зміни в структурі виробничого капіталу. Приватизація та лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків теж не збільшила приплив іноземного капіталу. Головна причина полягала у відсутності можливостей для здійснення іноземними виробниками вигідних інвестицій.

Перехід до постіндустріальної стадії розвитку економіки пов'язаний з кардинальними структурними змінами. Досягнення стійких темпів зростання може бути досягнуто шляхом збільшення частки переробних галузей промисловості, кардинального підвищення ролі високотехнологічних сфер діяльності, становлення нових інфраструктурних галузей, поступового зниження частки добувної промисловості та істотного ослаблення залежності від експорту сировини.

Література:

1. Економічна політика / О.О. Беляєв, А.С. Бєбєло, М.І. Дибє та ін. — К.: КНЕУ, 2007.
2. Білоцерківець В.В., Зєвгороднє О.О., Лебєдєвє В.К. та ін. Національна економіка // За ред. В. М. Тарасєвичє. — К.: Центр учбової літератури, 2009.
3. Жданов В.І. Регулювання монетарних показників: сучасна теорія і практика. — К.: КНЕУ, 2006.
4. Круш П.В. Регулювання економіки: теоретичні та прикладні аспекти / П.В. Круш, І.А. Максимєнко; за заг. ред. П.В. Крушє. — К.: НТУУ "КПІ", 2008.
5. Мартинєв А.В. Аспекти трансформаційної економіки // Мировєя економіка і міжнароднє отношенєя. — 2002. — № 2. — С. 15.
6. Кушлин В.И. Траектории экономических трансформаций. — Экономика. № 1. — 2004. — С. 309.
7. Львов Д. Пора ходить с козырей // Российская газета. — 2003. — 15 январєя. Приложєние "Научная газета". — № 1—3.
8. Карлосон Р. Что знают экономисты. Основы экономической политики на 1990-е годы в перспективе: Пер. с англ. — М.: СП "КВАДРАТ", 1993. — 213 с.
9. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України; В 3 т. / За ред. В.М. Гєйця, В.П. Семинєженко, Б. Є. Кваснюка. — К.: Фєнікс, 2007.
10. Чухно А.А. Твори: У 3 т.: інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. — Київський національний ун-т ім. Тарасє Шевченка; Науковє-дослідний фінансовий ін-т при Міністерстві фінансів України. — К., 2006.
11. Стєченко Д.М. Державнє регулювання економіки: навч. посібник. — К., Вікар, 2003. — 262 с.
12. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004—2015) "Шляхом Європейської інтеграції" / авт. кол.: А. С. Гальчинський,

В.М. Гєєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань Європ. інтегр. України. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.

References:

1. Belyaev, A.A. Bebel, A.S. And Dyba, M. J. (2007), *Economichna polityka* [Economic policy], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Bilotserkivets, V.V. Zavgorodnyaya, A. A and Lebedev, V. K. (2009), *Natsionalna ekonomika*, [The national economy], Center for textbooks, Kyiv, Ukraine.
3. Zhdanov, V.I. (2006), *Reguluvannya monetarnykh pokaznykiv: suchasna teoriya i praktyka* [Adjusting monetary indicators: Contemporary Theory and Practice], KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Krush, P.V. (2008), *Reguluvannya ekonomiky: teoretychni ta prykladni aspekty* [Regulation of the economy: theoretical and applied aspects] KPU, Kyiv, Ukraine.
5. Martynov, A.V. (2001), "The aspects of the transformation economy", *Housekeeper World and International Relations*, vol. 3, pp. 37—45.
6. Kushlin, V. I. (2004), "Vector of economic transformation", *Economy*, vol. 1, pp. 309.
7. Lvov, D. (2003), "It's time to walk the trumps", *Scientific newspaper*, vol. 1, pp. 3
8. Karloson, P. (1993), *What economists know. Policy framework for the 1990s in perspective*, 213 p.
9. Gaets, V.M. Seminozhenko, V.P. and Kvasnyuk, B.E. (2007), *Strategichni vikliki XXI stolittya suspilstvu that ekonomitsi Ukrainy* [Strategic Challenges of the XXI century society and economy in Ukraine], FENIKS, Kyiv, Ukraine.
10. Chukhno, A.A. (2006), *Informatsiyna postindustrialna ekonomika: teoriya i practice* [The Information postindustrial economy: theory and practice], Kyiv National University named after. Taras Shevchenko Financial Research Institute of the Ministry of Finance Ukraine, Kyiv, Ukraine.
11. Stechenko, D.M. (2003), *Dergavne reguluvannya ekonomiki* [State Regulation of Economy], Vicar, Kyiv, Ukraine.
12. Galchinsky, A.S. and Gaets, V. M. (2004), *Strategiya ekonomichnogo i sotsialnogo rozvitku of Ukraine (2004—2015) "Shlyah Evropeyskoi integratsii"* [The strategy of economic and social development of Ukraine (2004—2015) "Towards European Integration"], PPI State Statistics Committee of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2014 р.